

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему

**«ОРГАНІЗАЦІЯ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»**

Виконала:

студентка II курсу, 23 А групи

Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Кочубей Юлія Михайлівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент Лимар Юлія Михайлівна

Чернігів – 2021

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 2021 року.

Студентка

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ____ » _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____

Ірина ТУРЧИНА

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	9
1.1. Сутність поняття «кооперативне навчання», його типи та принципи.....	9
1.2. Особливості організації кооперативного навчання в початковій школі.....	16
1.3. Можливості використання кооперативного навчання молодших школярів в умовах дистанційного навчання.....	23
Висновки до першого розділу.....	33
Розділ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	35
2.1. Стан кооперативного навчання у практиці початкової школи.....	35
2.1. Процес і результати експериментального дослідження кооперативного навчання учнів на уроках в початковій школі.....	39
Висновки до другого розділу.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ	

АНОТАЦІЯ

Кочубей Ю. М. Організація кооперативного навчання молодших школярів. Спеціальність 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2021. с.69

У роботі обґрунтовано необхідність активнішого використання кооперативних форм навчання в початковій школі. Розкрито сутність поняття «кооперативне навчання», проаналізовано його типи, принципи та особливості організації в початковій школі. Проаналізовано можливості використання кооперативного навчання в режимі онлайн, а також особливості добору інструментів для організації такої взаємодії. Експериментально доведено ефективність використання групової взаємодії учнів на уроках в початковій школі. Розроблено методичні рекомендації для ефективної організації кооперативного навчання молодших школярів.

Ключові слова: кооперативне навчання, співпраця, робота в групах, молодший шкільний вік, дистанційне навчання.

ABSTRACT

Yuliia Kochubei. Organization of cooperative learning in primary school. Specialty 013 Primary education. Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium". 2021. p.69

The paper substantiates the need for more active use of cooperative forms of education in primary school. The essence of the concept of "cooperative learning" is revealed, its types, principles and features of organization in primary school are analyzed. The possibilities of using cooperative learning online, as well as the features of the selection of tools for organizing such interaction are analyzed. The effectiveness of the use of group interaction of students in lessons in primary school has been experimentally proven. Methodical recommendations for effective organization of cooperative education of junior schoolchildren have been developed.

Keywords: cooperative learning, cooperation, group work, primary school age, distance learning.

ВСТУП

Актуальність теми. «Суспільство зазнає швидких і фундаментальних змін у різних галузях своєї діяльності. Нові вимоги суспільства до рівня освіченості та розвитку особистості призводять до необхідності зміни технологій навчання [41, с.204].

Як засіб адаптації до сучасної освітньої системи варто відзначити технологію кооперативного навчання. З давніх часів і донедавна метою освіти було отримання учнями готових знань, а головним завданням учителя – «передача» учням цих знань. Зі зміною суспільства така парадигма поступилася місцем активній взаємодії вчителя і учнів, тепер головною метою навчання є спільна діяльність суб'єктів освітнього процесу (вчителя та учнів), які разом працюють для досягнення спільної мети.

Використання кооперативного навчання сприяє підвищенню навчальної мотивації учнів, рівня навчальних досягнень, розвитку соціальних навичок. Завдяки кооперації учні навчаються ділитися своїми ідеями, висловлювати власну думку, розвивають творчий потенціал і критичне мислення. Важлива роль в ефективності її використання належить учителю, який має спланувати, організувати роботу учнів, проаналізувати її результати і процес взаємодії між учнями.

Аналіз публікацій. Питання спільної діяльності, групової діяльності та кооперативної взаємодії, розглядалися вітчизняними та зарубіжними психологами (Б. Ананьєв, А. Маслоу, Л. Виготський, М. Каган, О. Леонт'єв, К. Рудестам та ін.). У своїх дослідженнях такі вчені, як М. Виноградов, Я. Бартецький, В. Оконь, І. Чередов та ін. групову діяльність розглядають як форму організації навчання або як одну з умов реалізації розвивальної функції навчання. Також соціальні психологи К. Левін та М. Дойч у своїх дослідженнях дійшли висновку, що групи, які співпрацюють, є більш продуктивними, ніж групи, які конкурують між собою. О. Пометун та

Л. Пироженко групове навчання розглядають як одну з інтерактивних технологій.

Мета дослідження: з'ясувати особливості організації кооперативного навчання в початковій школі та довести його ефективність.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми кооперативного навчання;
- проаналізувати можливості використання кооперативного навчання молодших школярів в умовах дистанційного навчання;
- дослідити сучасний стан кооперативного навчання у практиці початкової школи;
- експериментально перевірити ефективність використання кооперативного навчання на уроках у початковій школі.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – організація кооперативного навчання молодших школярів.

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:**

- *теоретичні:* теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми; аналіз нормативних документів у галузі початкової освіти;
- *емпіричні:* анкетування учнів, індивідуальна бесіда, спостереження, аналіз шкільної документації; педагогічний експеримент для визначення ефективності використання кооперативного навчання в початковій школі.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшому дослідженні особливостей кооперативного навчання молодших школярів, аналізі можливостей його організації в умовах дистанційного навчання.

Практичне значення роботи полягає у розробці методичних рекомендацій для вчителів початкової школи щодо організації кооперативного навчання учнів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час участі у міжнародних конференціях: Міжнародній науково-теоретичній конференції «Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation» (м. Піза, 12 лютого 2021 р.), I Міжнародній науково-теоретичній конференції «Theory and practice of modern science» (м. Краків, 23 квітня 2021 р.), V Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (м. Чернігів, 11-12 червня 2021 р.).

Публікації. За темою дослідження були опубліковані 2 тез доповідей:

1. Кочубей Ю.М. Сутність, ознаки та особливості кооперативного навчання. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference. Pisa, Italian Republic : NGO European Scientific Platform. Vol. 3. 2021. P. 169-171.*

2. Кочубей Ю.М. Кооперативне навчання як засіб розвитку креативності молодших школярів. *Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference. Kraków, Republic of Poland: NGO European Scientific Platform. Vol. 2. 2021. P. 79-81.*

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі Чернігівської ЗОШ I №25, м. Чернігова (3-Г клас). До експерименту було залучено 32 учні початкових класів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 69 сторінок, обсяг основного тексту – 56 сторінок. Кількість використаних джерел – 60.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Сутність поняття «кооперативне навчання», його типи та принципи

Кооперативне навчання відоме людству значний проміжок часу, однак його активний розвиток відбувається і донині. Початком розвитку кооперативного навчання можна вважати XVIII століття, час, коли в різних країнах почали активно відкриватися школи для навчання, де діти навчалися співпрацюючи разом в групах. Значний внесок у розвиток кооперативної форми навчання зробив полковник Ф. Паркер, який у 1875-1880 роках був директором шкіл у Массачусетсі. Його основною ідеєю була інтеграція читання, письма, аудіювання та мовлення. Також директор велику увагу приділяв використанню групового методу навчання, перевагою якого вважав можливість залучити велику кількість дітей до навчальної діяльності [50, с. 48].

В 1937 році такі дослідники як М. Мей і Л. Дуб встановили, що люди, які співпрацюють разом для досягнення спільної мети, були більш успішними у досягненні результатів, ніж ті, хто прагнув самотійно досягти тих самих цілей [58, с. 144].

Вагомий внесок у розвиток кооперативного навчання зробив Дж. Д'юї. Він використав у своєму проєкті метод спільного навчання однолітків, який отримав популярність в школах різних країн [59, с. 104].

Дослідження використання кооперативного навчання набули більшої популярності, коли дослідники почали порівнювати індивідуальне, групове і кооперативне навчання, та вивчати їх вплив на учнів. Такими дослідженнями займалися Дж. Тернер в Англії та Н. Тріплетт у Сполучених Штатах, а також вчений Майер в Німеччині і у Франції вченим Рінгельманом [47, с. 280].

У 70-х роках ХХ століття вчені більш детально почали досліджувати тему кооперативного навчання та методи кооперативного навчання. Початок поклав Е. Аронсон та його співробітники Техаського університету в Остіні, які розробили метод Jigsaw («Груповий пазл»). Цю роботу продовжили Д. Джонсон та Р. Джонсон з Університету Міннесоти, які стали розробниками техніки «Навчаємось разом». Так науковці зробили значний внесок у теорію кооперативного навчання. У 1975 році вони виявили, що кооперативне навчання сприяє взаємній симпатії, кращому спілкуванню та підтримці, а також демонструє зростання різноманітних стратегій мислення серед осіб у групі [49, с. 26].

Використання кооперативного навчання до 1970 року обмежувалося коледжами. Пізніше вчителі середньої школи почали звертати увагу на цей вид навчання, а згодом використовували навіть у початкових школах. На сьогоднішній день учені продовжують активно досліджувати кооперативне навчання.

Розглянемо сутність поняття «кооперативне навчання».

У сучасній педагогічній літературі існує велика кількість визначень кооперативного навчання, які схожі між собою за змістом. Часто поняття «кооперація» ототожнюють із поняттям співпраці, але це різні поняття. Тому варто спочатку розглянути поняття співпраці. Згідно з довідковими словниками, співпраця означає «дію участі (з однією або кількома особами) у роботі чи спільній діяльності», або «взаємодію між членами групи з метою досягнення спільної мети». Співпраця часто розглядається на рівні методу, налагодження взаємодії у навчальній ситуації. Це називається кооперативним підходом або навчанням. Термін кооперативне навчання використовується для позначення набору методів, завдання яких полягає в тому, щоб організувати клас у підгрупи, у яких учні разом навчаються і співпрацюють над шкільними завданнями [48, с. 76].

Наприклад, М. Бейкер пропонує називати «кооперативним навчанням» будь-який тип навчання, який використовується в умовах групової роботи, а

«спільне навчання» відноситься до навчання, отриманого шляхом співпраці» [47, с. 284].

Окрім спільної мети, яку потрібно досягти, та допомоги між членами, дослідники стверджують, що кооперація в освітньому середовищі визначається процесом: це «спосіб, яким члени певної групи, зіткнувшись з певним процесом навчання, об'єднують свої сильні сторони, ідеї та знання для досягнення своїх освітніх цілей» [58, с. 145].

На думку Р. Олсена та С. Кагана, кооперативне навчання – це заняття в класі, в якому відбувається обмін інформацією соціально структурований між учнями і в якому кожен учень несе відповідальність за своє розуміння матеріалу, а також розуміння матеріалу іншими [59, с. 110].

Кооперативне навчання – це техніка навчання, яка залежить від діяльності, яка покращує взаємодію учень-учень. Будь-яка робота в парі є важливою у кооперативному навчанні, учні можуть не тільки заохочувати один одного до максимального збільшення користі навчання, а також практикувати усне мовлення через спілкування [47, с.282].

Українська дослідниця М. Ворон у своїй праці дає таке визначення: «кооперативне навчання – це технологія навчання в невеликих групах, коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власного погляду. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення. Методика «кооперативне навчання» іноді перекладається як «навчальна співпраця». Саме для досягнення спільної мети учні кооперуються між собою, поєднують свої зусилля, що, у кінцевому підсумку, приводить до прискорення полегшення навчання [13, с. 71].

В. Сидоренко під кооперацією розуміє «спеціально організовану навчально-пізнавальну діяльність, що має виражену комунікативну й соціальну спрямованість. Розглядуваний термін означає певний порядок комунікативної взаємодії між суб'єктом/суб'єктами навчально-виховного процесу й навчальним середовищем. Однією з умов кооперації, на думку

дослідниці, є наявність проблеми й робота над нею в групах (парах, трійках та ін.), прийняття узгодженого групового рішення та обговорення, діалог за підсумками роботи, перехід від монологічного навчання до багатопозиційної особистісно зорієнтованої взаємодії, співробітництва» [4, с. 157].

Такі науковці, як Ф. Лімбах, О. Головка, О. Драч визначають кооперативне навчання як «форму навчання, у якій нові знання набуваються шляхом спільного дослідження декількох осіб з певної проблематики. Отримані у такий спосіб знання, уміння та навички надалі легше переносяться у життєві ситуації, оскільки комунікативна компетентність є одним із базових компонентів будь-якого виду професійної діяльності» [15, с.3].

Аналізуючи типи кооперативного навчання, Д. Джонсон і Р. Джонсон виділили три основні *типи кооперативного навчання*: формальне, неформальне та групове. Застосування яких залежить від мети та етапу уроку. Вдале поєднання всіх типів у процесі навчання позитивно впливає на ефективність виконання завдань, загальний рівень мотивації і є потужним засобом стимуляції до активної роботи як під час уроку так і поза межами класу. Розглянемо детальніше кожен тип кооперативного навчання.

Формальне кооперативне навчання

Цей тип кооперативного навчання триває від одного до кількох тижнів, спрямоване на досягнення спільної мети або на виконання конкретного завдання. Учитель може використовувати на будь-якому предметі. При формальному кооперативному навчанні групи формуються з 3-5 учнів. Формальне навчання структурується та контролюється вчителем.

Такий тип кооперативного навчання можуть включати: завдання, які передбачають групове вирішення проблем та прийняття рішень, лабораторні або експериментальні завдання, а також рецензування (наприклад, редагування письмових завдань). Наявність досвіду та розвиток навичок у цьому типі навчання часто полегшує неформальне та групове навчання.

Цей тип кооперативного навчання в початковій школі доцільно використовувати для виконання учнями великих проєктів, проведення дослідів та експериментів, які вимагають тривалого часу для виконання завдань.

Неформальне кооперативне навчання

Неформальне кооперативне навчання передбачає групове навчання з пасивним навчанням, привертаючи увагу до матеріалу за допомогою невеликих груп протягом уроку або шляхом обговорення в кінці уроку, і, як правило, включає групи з двох осіб (наприклад, обговорення з вашим партнером). Ці групи часто носять тимчасовий характер і можуть змінюватися від уроку до уроку (на відміну від офіційного навчання, де 2 учні можуть бути партнерами лабораторії протягом усього семестру, сприяючи знанням один одного про науку). Зазвичай обговорення включають чотири компоненти, які включають формулювання відповіді на запитання вчителя, обмін відповідями на запитання з партнером, вислуховування відповідей партнера на те саме питання та створення нової гарно сформульованої відповіді.

Неформальне кооперативне навчання, на нашу думку, є найбільш оптимальним для використання в початковій школі. Учитель має можливість постійно змінювати кооперативні групи, слідкувати за реакцією учнів та результатами освітньої діяльності молодших школярів. Крім того, це дозволяє змінювати різні види діяльності, таким чином врахувати психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

Групове кооперативне навчання

У груповому кооперативному навчанні групи однолітків збираються разом протягом тривалого часу (наприклад, протягом року або кількох років, наприклад, у середній школі або після середньої освіти), щоб розвивати та сприяти оволодінню знаннями один одного регулярно обговорюючи матеріал, заохочуючи один одного та підтримуючи академічний та особистий успіх учасників групи. Таке навчання є ефективним для вивчення складних

предметів протягом начального року чи семестру та встановлює турботливі, підтримуючі стосунки з однолітками, що, у свою чергу, мотивує та зміцнює прихильність студента до навчання у групі, одночасно підвищуючи самооцінку та власну гідність. Підходи базової групи також змушують учнів відповідати за навчання своєї групи однолітків у разі відсутності члена на уроці.

На наш погляд, цей тип кооперативного навчання в початковій школі не є ефективним, адже враховуючи вікові особливості учнів початкової школи, можна зробити висновок, що довгострокові завдання і одноманітні види діяльності є для дітей не дуже цікавими, і мотивуючими [51, с. 41].

Науковці виділяють чотири принципи кооперативного навчання:

- позитивна взаємозалежність;
- індивідуальна відповідальність;
- соціальні навички;
- групова обробка результатів.

Перший принцип – це позитивна взаємозалежність. Д. Джонсон та Р. Джонсон говорили, що учні працюючи в групі, повинні плавати разом або потонути разом. Це покладає на кожного учасника групи подвійну відповідальність. Перша відповідальність – учні мають переконатись, що вони правильно розуміють матеріали, а друга полягає в тому, що учень повинен переконатися, що й інші члени групи також зрозуміли цей матеріал. Якщо учні не піклуються про інших учасників групи та зосереджуються кожен на собі, це робить процес спільного навчання марним. Термін позитивна взаємозалежність є ознакою цієї подвійної відповідальності, це кожен член групи повинен взяти до уваги. Більше того, успіх групи є результатом зусиль усієї групи, у якій учасники діляться ідеями з іншими, забезпечуючи успіх всій групі. Крім того, кожен учасник повинен мати відчуття, що група не буде успішною, якщо хоч би одному члену групи не

вдасться зрозуміти навчальний матеріал або виконати завдання, задане вчителем групи.

Другий принцип – це індивідуальна відповідальність. Так кожен учень у групі несе відповідальність за частину роботи, яку має виконати, щоб сприяти успіху всієї групи. Науковці наголошували, що всі члени групи повинні усвідомлювати, що деякі учні потребують допомоги, заохочення та підтримки, аби кожен учень з будь-яким рівнем знань, мав змогу зробити свій внесок у спільну справу. Кінцевою метою кооперативного навчання є створення успішної, самостійної і сильної особистості, яка зможе самостійно виконувати подібні завдання. Цього неможливо досягти, якщо особистість не буде нести відповідальності за успіх всієї групи. Також учні повинні виконати індивідуальні завдання для перевірки їхніх досягнень розвитку навичок, що впливає на успіх групи.

Третій принцип кооперативного навчання – це соціальні навички спілкування та навички роботи в групах.

Щоб досягти цієї мети учні повинні:

- 1) пізнати і довіритися один одному;
- 2) спілкуватися ефективно та продуктивно;
- 3) приймати та підтримувати один одного;
- 4) конструктивно вирішувати конфлікти які виникають в ході роботи

[49, с.938].

Четвертий принцип кооперативного навчання – це групова обробка результатів, яка стосується процесу, який учні намагаються відобразити у своїй роботі та наскільки вони досягають поставлених цілей. Обговорення між учасниками групи є важливим для спільного навчання, щоб отримати відгуки один від одного та покращити свою роботу. Обговорення повинно привести до прийняття рішення про те, що робити, щоб покращити групову роботу чи що не робити, щоб уникнути помилок, а також покращити роботу групи. Групову обробку результатів можна здійснювати двома шляхами. Перший – це групова обробка між учасниками тієї самої групи, а другий – це

обробка результатів роботи групи всім класом, за допомогою якої кожна група ділиться своїм досвідом роботи з іншими групами.

На думку Р. Джонсона, реалізація цих принципів, дозволяє зробити спільне навчання успішним, таким, що сприяє водночас і успіху групи, і розвитку окремої особистості. Водночас будь-яку групову роботу, під час якої не реалізуються ці принципи, не можна вважати спільним навчанням.

Отже, можна зробити висновок, що кооперативне навчання є груповою формою діяльності учнів, має низку ознак, особливостей і структурних елементів. Кооперативне навчання структурується з використанням основних компонентів цього виду навчальної діяльності. Організація такого навчання в початковій школі дозволяє створити умови для співпраці учнів зі своїми ровесниками, сприяє досягненню учнями кращих результатів у навчанні, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування.

1.2. Особливості організації кооперативного навчання в початковій школі

Учителі часто зауважують, що дуже важко організувати кооперативну роботу в початкових класах, а також організувати учнів для роботи в команді. Але для того, щоб розвивати ці навички потрібен час та багато практики. Один із способів покращення навичок роботи в команді молодших школярів – це регулярно заохочувати співпрацю та застосовувати кооперацію учнів.

Учителі, які використовують кооперативне навчання, зазначають, що таку роботу варто розпочинати з формування в учнів навичок групової роботи. Вони радять починати з об'єднання учнів у групи. Учителю доцільніше це зробити самостійно, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня або використати випадковий спосіб об'єднання. Адже якщо запропонувати учням зробити це самостійно, то ймовірно учні будуть в групах з друзями, а це не завжди ефективно і, наприклад, в одній групі залишаться учні з високим рівнем успішності, а в іншій групі – з низьким та

середнім рівнем успішності. А тому співпраця в таких групах не завжди принесе очікуваний результат.

Також молодші школярі не завжди можуть самостійно визначити та розподілити ролі в групі, враховуючи свої сильні сторони та сторони росту. Тому завдання вчителя початкової школи на етапі впровадження кооперативного навчання, підказати, направити учнів на розподіл ролей та обов'язків так, щоб робота в групі була ефективна і кожен учень реалізував свою індивідуальну особливість для досягнення загальної навчальної мети.

Нерідко буває, що учні початкових класів більшість часу витрачають на обговорення цілей і кінцевого продукту, забуваючи при цьому про сам процес кооперації, і тому не завжди встигають реалізувати задумане. Учитель має чітко, конкретно і зрозуміло розповісти про кінцевий результат роботи і створити для учнів алгоритм-підказку, аби учні на початкових етапах працювали швидко, злагоджено, не відволікаючись.

Важливо також, на початкових етапах навчати учнів оцінювати роботу всієї групи, та конкретно внесок у роботу кожного із членів групи. Для цього обов'язково вчитель має використовувати прийоми рефлексії та самооцінювання.

За умови постійного використання вчителем кооперативного навчання, учні вже зможуть самостійно, злагоджено працювати у команді, розподіляти ролі і успішно виконувати поставлене вчителем завдання.

Е. Коен перелічує набір навичок, які молодші школярі розвивають в процесі кооперації: вміння слухати однокласників, ставити запитання, пояснювати, допомагати іншим, обмінюватися знаннями, запитувати, прислухатися до ідей інших, бути лаконічними, наводити аргументи для власних ідей [44].

Основною метою кооперативного навчання можна вважати оволодіння молодшими школярами необхідними знаннями та розвиток соціальних навичок. Соціальні навички важливі для розвитку стосунків у класі та поза ним.

Д. Елкінс розрізняє декілька видів соціальних навичок, які можна розвивати в молодших школярів, за допомогою кооперативного навчання.

1. *Навички в галузі соціальних відносин.* До цього типу навичок можна віднести такі навички, які допомагають будувати міжособистісні стосунки. Наприклад, вміння представити себе перед іншими, вибачитися, попросити про допомогу.

2. *Соціальні навички, пов'язані з однолітками.* Навички пов'язані із взаємовідносинами однокласників для досягнення спільної мети.

3. *Поведінка, орієнтована на особу.* Тобто учень за допомогою цієї навички оцінює соціальну ситуацію, навчається контролювати свої емоції і розуміє свої почуття.

4. *Навички спілкування.* Полягають у сприйнятті слухача, чергування процесів слухання та говоріння, надання зворотного зв'язку [45].

Аби вчитель зміг вдало організувати процес кооперації, він має ретельно готуватися до реалізації кооперативного навчання в початковій школі. Цей процес тривалий і вимагає ґрунтовної підготовки як вчителя, так і учнів. Науковці виділяють три етапи реалізації кооперативного навчання.

1. Перший етап – це етап підготовки до впровадження, основними елементами цього етапу є: формування навчальних цілей кооперативної роботи, об'єднання учнів в групи, облаштування класної кімнати для комфортної роботи, розробка навчальних матеріалів для співпраці, розподіл ролей у групах, вибір завдань.

2. Другий етап – це впровадження, яке включає: моніторинг поведінки учасників кооперації, допомогу вчителя та похвалу.

3. Третій етап – це етап рефлексії, який передбачає аналіз процесу і результатів співпраці, оцінювання навчальної діяльності учнів.

Розглянемо детальніше *особливості організації кооперативного навчання учнів початкової школи* на кожному з перерахованих етапів.

Перший етап

Перш ніж використовувати кооперативне навчання, учитель має виконати низку завдань, аби організація процесу кооперації була вдалою.

Передусім учитель має ознайомити учнів з навчальними цілями кооперативного навчання та пояснити переваги кооперативного навчання.

Далі необхідно визначити розмір групи та об'єднати учнів у групи. Розмір групи може бути різним, залежно від завдань і від мети кооперації. Однак, коли групи вже сформовані, їх не слід міняти занадто часто, учням потрібен час, аби звикнути один до одного та згуртовано і злагоджено працювати разом.

Існує велика кількість способів об'єднання учнів у групи. Наприклад, за розміщенням у класі; за рахунком: перший, другий, третій і т.д.; за символами (на ілюстраціях зображені різні символи, рослини, тварини і т.д.); за жеребом; за спільним уподобанням і т.д.

Важливою умовою вдалої кооперації, є організація вчителем освітнього простору у своєму класі, для того аби групи могли вільно взаємодіяти один з одним та легко пересуватися по класній кімнаті. Бажано, щоб робочі місця учнів були розміщені по колу, щоб учні бачили один одного, це сприятиме кращій взаємодії. Крім того, всі матеріали, інструменти та прилади, які необхідні для роботи, мають бути легкодоступними абсолютно для всіх учнів.

Усі методи, засоби навчання, які обирає вчитель для спільної роботи, повинні дозволяти кожній дитині зробити свій внесок для успіху групи. Без внесків кожної дитини згуртованість групи опиниться під загрозою.

Також учитель повинен допомогти учням у виборі ролей, які б дозволили їм задіяти їхні сильні сторони та покращували слабкі. Також вчитель повинен стежити, щоб учні змінювали ролі в групі, а не обирали одну і ту ж роль знову і знову. Приклади ролей, які можна було б обрати: спікер, секретар, посередник, доповідач.

Учитель повинен добирати такі завдання для спільного навчання, щоб вони були цікавими для учнів, пізнавальними та інтерактивними. Також

важливо чітко проінструктувати учнів та встановити певні часові межі для виконання завдання.

Завдання вчителя – пояснити критерії оцінювання виконаної роботи. Необхідно аби учні мали уявлення про те, які критерії групової роботи будуть оцінюватися. Слід також спільно з учнями створити свою систему, яка буде використовуватися для оцінювання роботи.

Важливою частиною успіху кооперативного навчання є взаємодія учнів у групі. Для цього вчителю можна проводити бесіди щодо важливості поваги до інших. Учнів також необхідно навчати вирішувати конфлікти. «Важливо, щоб діти усвідомили, що успішність виконання завдання значною мірою залежить від їхнього вміння співпрацювати. Учитель має навчити учнів слухати, не перебивати; стримувати негативні емоції (злість, роздратування); толерантно критикувати товариша (не виявляти зверхності, не вживати образливих слів); лаконічно й зрозуміло висловлювати власну думку (продумати своє висловлення, використовувати оптимальний темп мовлення та силу голосу); під час звернення до співрозмовника демонструвати оптимальну позу для спілкування (голова повернена до співрозмовника, погляд в очі)» [27, с. 26].

Другий етап

Після того, як вчитель вже приготував усі необхідні матеріали та підготував учнів до кооперації, здійснюється безпосередньо кооперативна робота.

Під час етапу впровадження кооперативного навчання, головну роль відіграють учні. Основні завдання учнів на цьому етапі: працювати спільно, слухати один одного, вести облік виконаної роботи та прогресу, виконувати завдання (або створювати продукт спільної діяльності), взяти на себе особисту відповідальності і брати безпосередню участь у роботі групи.

На цьому етапі, на думку Д. Джонсона та К. Сміта, вчитель повинен:

– контролювати поведінку учнів: під час впровадження спільного навчання вчитель повинен ходити по класу, підходити до кожної групи, спостерігати за діяльністю і внеском кожної дитини;

– втручатися у роботу учнів при необхідності: якщо вчитель помітив конфлікт або деструктивну поведінку, він повинен втрутитися. Конфлікт у групах слід вирішити якомога швидше, аби він не перешкодив навчальній діяльності;

– допомагати учням: під час моніторингу роботи груп, вчитель має допомагати групам з їх потребами. Це може включати пояснення завдань, висвітлення додаткових ресурсів або точки зору з того чи іншого питання;

– хвалити учнів: учні повинні знати, чи вони виконують завдання задовільно, особливо якщо вони не мають досвіду роботи у кооперативних групах. З цієї причини вчитель має повідомити окремим учням та групам, коли вони роблять щось правильно чи добре.

Під час організації кооперативної діяльності, краще обирати активні методи навчання, використовувати різні творчі вправи, які стимулюють розвиток соціальних навичок, пізнавальної діяльності, активності, творчості та самостійності.

Серед цих методів можна виокремити такі:

1. Дискусія

Важливою особливістю дискусії є активна участь усіх членів кооперативної групи. Під час дискусії в учнів розвивається здатність висловлювати власні думки та погляди, вміння відстоювати власну думку, ставити питання, слухати інших та діяти тактовно.

2. Проблемні методи

Процес вирішення проблемних ситуацій часто порівнюють із дослідницькою діяльністю. Правильно обрана проблема стимулюватиме учнів до інтелектуальної та емоційної напруги, і стане джерелом мотивації. Вирішення проблеми сприяє розвитку пізнавальних процесів, творчого мислення, має сильний вплив на емоційно-діяльнісний компонент

особистості учнів. Даний метод можна використовувати у всіх класах, на будь-якому уроці.

3. Метод проєкту

Проєктне навчання фокусується головним чином на досвіді та знаннях учнів. Тобто учні створюють конкретний продукт діяльності, який є наслідком вивченої теми та матеріалу. Кожен учень має різний досвід, знання та навички, які можуть бути використані при створенні проєкту. При виконанні завдання необхідна достатня комунікація, щоб консультувати та допомагати один одному.

4. Дидактична гра

Гра – це природна діяльність дитини, в якій учні застосовують і розвивають свій розум, почуття, волю, досвід, творчість, уяву. Завдяки грі дитина пізнає себе та навколишній світ, також розвиваються соціальні відносини між членами групи.

Третій етап

Останній третій етап, це вже рефлексія процесу та результату виконаної роботи. На цьому етапі вчитель може підсумувати важливі моменти зробленої роботи. Можна запропонувати кожній групі підвести підсумки своєї роботи та сформулювати короткі висновки. Це допоможе педагогу зрозуміти, як і на якому рівні співпрацюють групи.

Також важливо оцінити роботу учнів. Учитель повинен також обов'язково оцінити виконану роботу кожної групи. Важливо оцінювати групову роботу за критеріями, які були створені на етапі підготовки до кооперативного навчання спільно з учнями. Після того, як вчитель завершить оцінювання, важливо, надати поради групам, стосовно покращення їхньої роботи. Без цих порад учні не зможуть удосконалити свої навички спільного навчання.

Учням варто запропонувати обміркувати свою роботу, виконану у групі. Що вдалося, а що ні? Що б вони змінили коли працюватимуть разом наступного разу?

На цьому етапі педагог має проаналізувати, які методи, засоби і прийоми спрацювали, а при роботі з якими навпаки виникли труднощі. Враховуючи власні спостереження, реакцію та відгуки учнів варто подумати, як у подальшому скоригувати організацію уроків, щоб удосконалити кооперативне навчання учнів.

1.3. Організація кооперативного навчання молодших школярів в умовах дистанційного навчання

Масштабні зміни, спричинені пандемією COVID-19, змусили багатьох учителів переходити до викладання онлайн. Коронавірусна криза навчила нас працювати по-різному. За допомогою відповідного програмного забезпечення та відповідних інструментів ми навчилися працювати у будь-якому місці, і більше немає залежності від місцезнаходження суб'єктів освітнього процесу. На сьогоднішній день все більше входить в наше життя співпраця онлайн, освітній простір тому не виключення. Згідно з реформою НУШ співпраця стала нормою в навчанні, і навіть більше – різні форми співпраці вчителя та учнів, учнів між собою в сучасній школі повинні переважати над монологом учителя [21]. Адже в процесі співпраці підвищується ефективність освітнього процесу. Під час дистанційного навчання кооперативне навчання буде ефективним тільки тоді, коли у вчителя будуть зручні інструменти для взаємодії онлайн і він навчиться ними користуватися. Такі інструменти повинні базуватися на онлайн платформах та бути доступними не лише для використання з комп'ютерів, а й із мобільних пристроїв. Це дозволяє учасникам співпраці завжди залишатися на зв'язку за допомогою віддаленої комунікації. Оскільки не у всіх сім'ях є можливість забезпечити комп'ютером кожну дитину, а смартфон є у переважної більшості учнів початкової школи.

Навчання за дистанційною формою, на нашу думку, має низку позитивних якостей.

1. Можливість створювати власні курси для онлайн-освіти

Учитель може розробити свій курс в онлайн-середовищі, щоб учні могли отримувати якісне навчання, навіть за умов пандемії. Деякі види діяльності звісно будуть неможливими для онлайн-навчання, а інші, навпаки, будуть легше розвиватися в Інтернет-середовищі (так як, сучасні учні, велику кількість часу проводять в Інтернеті і більш схильні до спілкування в режимі онлайн).

2. Можливість експериментувати

У вчителя є гарна можливість експериментувати, пробувати створювати щось нове, використовувати нові форми і методи роботи з учнями. Він може попросити поради та пропозиції у своїх учнів, колег, батьків. Це дозволить більш вдало організувати навчання онлайн.

3. Гарна підготовка вчителів

Як відомо, викладати в Інтернеті не простіше, ніж в класі. Це займає набагато більше часу і цей процес є набагато складнішим. Сучасні вчителі повинні володіти сучасними технологіями та сприяти спілкуванню, співпраці та взаємодії між учнями на відстані.

4. Підготовка учнів

Молодші школярі потребують підготовки та керівництва для успішного навчання в Інтернеті, оскільки більшість із них не знають, як це зробити. Учителю необхідно показати як орієнтуватися у програмах або в системі онлайн-конференцій, як завантажувати завдання, як керувати файлами, як брати участь у дискусійній дошці та як отримати допомогу.

5. Увага на якості викладання

Важливо пам'ятати, що якість освіти – це найважливіше. Роль учителя така сама, як і на звичайному уроці: керувати, інформувати, вести, сприяти, наставляти, виховувати та розвивати.

Для викладання в Інтернеті слід зосередитись на таких аспектах:

- управління/організація: визначати очікувані результати та основні правила організації взаємодії; розробляти конкретні та досяжні цілі навчання для кожного предмета; керувати процесом і темпом

навчання; використовувати диференційоване навчання, що дозволить найбільш обізнаним учням прогресувати, та надавати більшу підтримку тим, хто її потребує.

- створення спільноти: важливо виділяти хоч 5 хвилин на початку кожного онлайн-уроку, аби учні могли емоційно налаштуватися, позитивно провести час, поспілкувавшись один з одним. На кожному уроці варто планувати діяльність, яка вимагає співпраці учнів. Ця товарицькість та почуття спільності збільшать бажання та наполегливість учнів протягом навчання онлайн.

- спілкування: вчителю доцільно частіше спілкуватися з усім класом, з робочими групами в Інтернеті та з кожним окремим учасником та спланувати роботу так, щоб учні також спілкувалися один з одним. Варто ввести в роботу онлайн-дискусії, під час яких учні зможуть взаємодіяти між собою щодо своїх ідей та пропозицій; також треба визначити альтернативні способи зв'язку (соцмережі, Вайбер, Телеграм і т.п.).

- різноманітність методів навчання: як і у традиційному навчанні, вчителю варто змінювати методи навчання в Інтернеті залежно від конкретних завдань та від виду діяльності.

- учителю варто знайти баланс між синхронною та асинхронною діяльністю, між груповою та індивідуальною діяльністю, між різними типами навчання, наприклад: пряме навчання (передача готових знань вчителем за допомогою демонстрацій, лекцій, доповідей або онлайн-презентацій); когнітивні моделі навчання (учні навчаються структуровано стикаючись із певною проблемою і шукають розв'язання); моделі колективного навчання (взаємне навчання, дискусії, круглий стіл, акваріум і т.д.).

У аспекті нашого дослідження важаємо за доцільне розглянути саме третій тип навчання онлайн.

С. Будель запропонувала такі методичні рекомендації для вчителів щодо активного залучення учнів початкової школи до кооперативної роботи

в режимі онлайн. Вважаємо, що їх виконання сприятиме підвищенню ефективності кооперативного навчання учнів початкової школи під час використання дистанційної форми навчання.

1. Запропонуйте різноманітну та захоплюючу навчальну діяльність, яка цікава для молодших школярів. Це може бути: вирішення проблем, реалізація проєктів, тематичні дослідження, критичне осмислення свого підходу та навчання, рольова гра, самооцінка своїх попередніх знань, побудова карт, різноманітні вправи, використання відео- та аудіокліпів, інтерв'ю з експертами тощо.

2. Запропонуйте заходи, що сприяють взаємодії між учнями та спільній роботі: розробка вікі або карти знань групи; обговорення на форумі певної теми; презентація проєктів, веб-конференції; використання електронного інструменту голосування під час презентацій тощо.

3. Пропонуйте вибір для учнів (між кількома темами для виконання завдань, кількома ресурсами, кількома темами, кількома видами підтримки тощо).

4. Запропонуйте учням зробити внесок у створення онлайн-навчання (інформацію, ресурси, платформи тощо) у спільних місцях для обговорення.

5. Запропонуйте додаткові ресурси та заходи.

6. Підтримуйте постійний зв'язок із класом: ви можете використовувати синхронні засоби (наприклад, чат, веб-конференція тощо) або асинхронні (форум для обговорень, поширені запитання тощо).

7. Також пропонуйте індивідуальну підтримку у разі виникнення конкретних проблем: електронна пошта, веб-конференція тощо.

8. Відповідайте на запитання учнів якомога швидше.

9. Надайте зворотний зв'язок щодо завдань, індивідуального внеску учня тощо.

10. Забезпечте методичні ресурси для виконання заходів (посібники, шаблони, інструкції тощо).

11. Сприяйте дискусійним просторам.

12. Використовуйте різні уявлення для подання змісту (текст, ілюстрації, розповіді, діаграми, графіки, карти, малюнки, анімація, відео тощо).

13. Уникайте графічних та звукових зображень, які не мають відношення до навчального предмета.

14. Використовуйте візуальні підказки для виділення важливих елементів.

15. Уникайте надмірності між аудіо та текстом (якщо можливо, віддайте перевагу аудіо для пояснення ілюстрації, графіка тощо).

Спільне навчання в Інтернеті, незважаючи на поширення багатьох функцій особистої діяльності, вимагає особливої уваги до технологій, що використовуються для підтримки цієї діяльності. Існує низка інструментів та програм, які можуть полегшити кооперативне навчання в Інтернеті, незалежно від навчального предмета.

Спільна робота онлайн сприяє розвитку учнівської спільноти і може бути організована:

- синхронно: використання платформ Zoom, Google Meet або інших платформ, в режимі онлайн;
- асинхронно: за допомогою дошки обговорень, соцмереж CourseWorks.

Різні платформи та програмне забезпечення є цінним ресурсом для залучення учнів в умовах дистанційного навчання. Ці програми створюють простір для спілкування учнів у групах. Розглянемо детальніше особливості роботи окремих з них.

Google Документи

Документи Google надають великий простір для спільного виконання певного виду роботи, який вимагає, щоб учні брали на себе відповідальність за свою роботу. Спільне створення продукту має низку переваг для навчання та залучення учнів. У Документах Google учні можуть спільно створювати та

редагувати певний текст або зображення, використовуючи різні функції, такі як закладки, позначення тегами та режим пропонування.

Google Презентації

Як і Документи Google, Google Презентації надають учням можливість для спільних записів. Це корисно, для вчителя, адже це гарна можливість слідкувати за роботою груп, та конкретно за кожним учнем, під час їхньої роботи. Презентації Google також пропонують функцію запитань і відповідей, яка може допомогти створити співпрацю між учителем та учнями під час опрацювання нового матеріалу. Функція запитань та відповідей дозволяє вчителю, приймати запитання чи коментарі учнів під час презентації та показувати ці запитання та коментарі на поточному слайді в режимі реального часу. Це дозволяє школярам брати активну участь у обговоренні, співпрацюючи з учителем. Можна попросити учнів створювати питання групою та подати їх. Також можна використовувати Презентації для створення спільного проєкту, доповіді, чи вирішення конкретної проблеми.

Google Jamboar

Google Jamboard – це простір для кооперації, який функціонує як цифрова інтерактивна дошка. Її можна використовувати для участі всього класу або при роботі в групах, при цьому всі учні мають змогу надавати відповіді на запитання або співпрацювати для вирішення чи обговорення питання. Учні можуть вносити правки за допомогою ряду функцій, таких як малювання, текстові поля, зображення, матеріал в Інтернеті та різні наліпки.

Spiral

Spiral – це платформа, яку можна використовуватися для дистанційного виконання повсякденних завдань у класі. У Spiral є п'ять основних видів діяльності: QuickfireLite для запитань і обговорень в прямому ефірі, Quickfire для запланованих тестів, для презентацій з елементом обговорення, TeamUp для спільних презентацій учнів та Clip для перетворення загальнодоступного відео в чат із запитаннями. Один із найкращих способів заохотити учнів до співпраці – це використання

TeamUp. TeamUp не тільки дає змогу організувати навчання з однолітками віддалено, але також є можливість педагогу відстежувати внески кожного учня в кооперативну роботу. Це може полегшити вчителю оцінювання у груповому проекті.

Padlet

Ще одним корисним інструментом для співпраці є Padlet. Це веб-додаток, що дозволяє користувачам розміщувати нотатки на цифровій стіні. Він пропонує вісім різних макетів, які ви можете обрати зважаючи на мету вашого завдання та спосіб організації. Ідеї спільного навчання за допомогою цього додатка нескінченні. Можна спробувати запропонувати учням розмістити примітку на стіні, щоб стимулювати дискусію на тему, а потім запропонувати іншим школярам відповісти своїми власними примітками таким чином організувати дискусію в групах, або створення проекту, презентації чи інтелектуальних карт.

Popplet

Popplet – це програма для створення інтелектуальних карт. Це дозволяє учням візуалізувати свої ідеї у форматі, яким легко поділитися зі своїми групами та класом. Співпраця досягається в режимі реального часу, коли учні працюють разом над своїми спільними картами. Вони можуть залишати коментарі до окремих вузлів або створювати власні вузли для додавання на карту. Візуальне навчання, вивчення інтелектуальних карт, планування есе, графіки, діаграми – все це можна зробити за допомогою Popplet.

Basecamp

Basecamp – універсальна платформа для співпраці та спілкування, яка об'єднує функції з декількох програм в одному місці, що полегшує сортування та управління всією інформацією. Серед основних функцій є чат, дошки оголошень, списки справ та планування, а також автоматична реєстрація, а також єдине місце для зберігання всіх документів, файлів і папок. Дуже зручно організувати групову роботу, адже учні мають

можливість спілкуватися між собою, мати доступ до всіх файлів, розподіляти між собою обов'язки та ролі.

Wrike

Інструмент управління проектами та планування, який полегшує контроль над виконанням проектів та їх учасниками. Особливість цієї платформи полягає в широкому діапазоні інтеграцій, включаючи Google, Dropbox, Salesforce, Microsoft, Adobe та Github. Це означає, що Wrike може виконувати роль центральної платформи, яка пов'язує інші програмні додатки, тож загалом учитель отримує більше можливостей, ніж якщо б використовували лише одну з інших платформ.

Monday.com

Ця платформа, дозволяє планувати, відстежувати та співпрацювати над проектами простим способом. Різні функції та простота використання роблять цю платформу особливо корисною для управління проектами та загального управління робочими процесами в командах. Платформа інтегрується з Slack, Trello, GoogleDrive, Dropbox тощо, тому ви можете використовувати її як центральний центр для груп молодших школярів, які працюють разом.

CueThink

CueThink – це новий додаток для підвищення критичного мислення та математичної співпраці для учнів початкової школи. Веб-платформа CueThink дозволяє учням створювати результати виконання навчальних завдань або створення проектів, які після публікації переглядаються однолітками та викладачами з домену. Навчання та спілкування стають простішими, оскільки є можливість обговорювати проблеми в режимі реального часу та вести бесіди за допомогою анотацій; таким чином, бути більше ефективним при дистанційній формі навчання.

Drawp for School

Drawp for School – це програма для створення спільного творчого, продукту. Основні його ключові функції – це використання різних

інструментів для створення дизайну, хмарне сховище, додатковий інструмент для створення звязків один з одним, конвертер тексту в мовлення та запис голосу. Drawr можна використовувати для всіх предметів, оскільки він надає спільну дошку для вчителів та учнів, для пояснення понять, аналогічно як в класі. Ця функція розумної дошки покращує співпрацю учнів і стимулює їх до творчості, дозволяючи їм малювати або писати по ходу уроку.

Minecraft: Видання для освіти

Як заявляють у компанії, Minecraft: Education Edition – «це навчальна платформа на основі ігор, яка сприяє творчості, співпраці та вирішенню проблем у глибокому цифровому середовищі». Інтенсивне навчання STEM-спрямоване на популяризацію навичок 21-го століття, таких як співпраця, творче вирішення проблем за допомогою уроків на основі проєктів. Можливості платформи: серія навчальних посібників та ігрових функцій, можливість оживити предмети та надати можливість педагогу керувати класом та здійснювати оцінювання. Творчість та інновації – можливості для дослідження, розповіді та дистанційне навчання. Платформа дуже корисна для вчителів, оскільки вони можуть знаходити уроки за різними темами та класом.

Дистанційне навчання за допомогою Minecraft пропонує три методи спільної роботи для школярів та вчителів. Учителі можуть організовувати співпрацю, коли учні доповнюють матеріал, експортують його та діляться з однокласниками, які згодом можуть доповнити оригінальний дизайн. Одним з таких прикладів співпраці учнів є створення обкладинки для книги.

Однак, не всі програмні засоби доступні для всіх молодших школярів. Більш доцільно застосовувати ці програми під час роботи із учнями 3-4 класів. Оскільки ці учні вже мають певний життєвий досвід роботи із різними програмами. Такі програми, наприклад, як Google Документи, Google Презентації, Google Jamboar – учні 3-4 класів зможуть використовувати самостійно. А робота з такими програми, як Spiral, Popplet, Minecraft: Видання для освіти, Monday.com, потребує допомоги вчителя або батьків.

А. Дейл відзначає переваги дистанційної кооперації у навчанні:

1. Ізоляція учнів. У контексті дистанційного навчання спільна робота має переваги, забезпечуючи присутність всіх учасників процесу, якої не вистачає в умовах пандемії. Як зазначалося раніше, дистанційне навчання ставить учня в ситуацію ізоляції, яка дуже часто викликає розчарування, демотивацію або навіть відмову від навчання. У спільній роботі учень, не буде відчувати себе самотнім, а зможе скористатися підтримкою однокласників. Тому відчуття приналежності до групи є важливим.

2. Навчання спілкуванню на відстані. Оскільки дистанційна форма навчання базується на спілкуванні з використанням технологічних інструментів, необхідно буде знати та вміти спілкуватися на відстані, що ґрунтується на технічних навичках, гнучкості, відповідальності, терпінні тощо.

3. «Культурне» навчання. Міжкультурність – це поняття, яким не слід нехтувати у груповій роботі. Цей аспект навчання, очевидно, залежить від контексту навчання і присутній на кількох рівнях: процес, реалізований у пристрої, мова, спосіб роботи, цінності, які керують колективною працею. Таким чином, група учнів, які мають однакову систему культурних уявлень, зможе краще виявити всі тонкощі роботи під час співпраці [45].

Е. Барклі, С. Майор та К. Кросс описали переваги, характерні для тих, хто навчається в Інтернеті. Згідно з їхніми дослідженнями, спільне навчання в умовах дистанційного навчання може допомогти: покращити якість навчання учнів, усунути почуття ізоляції учнів; налагоджувати стосунки між однолітками; покращити результати вивчення навчальної дисципліни [53].

Висновки до першого розділу

Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми організації кооперативного навчання молодших школярів свідчить. З'ясовано, що термін «кооперативне навчання» трактується вченими як форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання є основою використання активних методів навчання. Науковці виділяють такі принципи кооперативного навчання: позитивна взаємозалежність; індивідуальна відповідальність; соціальні навички; групова обробка результатів.

Здійснено аналіз основних типів кооперативного навчання (формального, неформального та групового) та етапів його реалізації. Проаналізовано можливості використання кожного з виділених типів кооперативного навчання в роботі з молодшими школярами. Розкрито особливості організації кооперативного навчання учнів початкової школи на кожному з описаних етапів.

Узагальнені результати педагогічних досліджень та досвіду роботи вчителів-практиків свідчать, що кооперативне навчання має значні можливості для розвитку особистості учня. Зокрема його використання сприяє підвищенню мотивації навчання, підвищенню самооцінки учня, розвитку комунікативних навичок, зниженню тривожності, розвитку критичного мислення учнів. Однак учителю варто ґрунтовно продумати, спланувати та організувати кооперативне навчання молодших школярів, а по його завершенню – проаналізувати процес і результати роботи учнів. Тоді його використання в освітньому процесі сприятиме покращенню навчальних досягнень та розвитку особистісних якостей учнів.

Проаналізовано особливості організації кооперативної роботи молодших школярів в умовах дистанційного навчання, його переваги й перестороги. Кооперативне навчання онлайн буде ефективним тоді, коли у вчителя будуть зручні інструменти для взаємодії онлайн і він вмітиме ними

користуватися. Тому було проаналізовано можливості використання онлайн-платформ, за допомогою яких вчитель зможе вдало організувати співпрацю учнів в умовах дистанційного навчання, як от: Google Документи, Google Презентації, Google Jamboar, Spiral, Popplet, Minecraft: Видання для освіти, Monday.com та інші. Також запропоновано методичні рекомендації для вчителів щодо активного залучення учнів початкової школи до кооперативної роботи в режимі онлайн.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Стан кооперативного навчання у практиці початкової школи

Педагогічний експеримент проводився на базі Чернігівської ЗОШ I ступеня № 25. В експерименті брали участь учні 3-Г класу (32 учні: 16 хлопчиків і 16 дівчат). Експеримент проводився з вересня по жовтень 2021 року.

Дослідження проходило в декілька етапів:

На першому етапі (констатувальному) проводилось анкетування учнів, бесіди з ними, спостереження за їхньою роботою, аналіз шкільної документації з метою вивчення інформації, пов'язаної з навчальними досягненнями учнів, їхнім ставленням до кооперативного навчання, станом групової роботи в класі, визначення рівня згуртованості учнів.

На другому етапі (формуальному) в освітній процес кооперативних форм навчання.

На третьому (завершальному) етапі проводився порівняльний аналіз даних, одержаних на початку та наприкінці експериментального дослідження.

Метою констатувального етапу експериментального дослідження було визначення ставлення учнів до використання кооперативного навчання в освітньому процесі та їхню готовність брати участь у такій діяльності.

Для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту експерименту було обрано такі методи: анкетування, спостереження, бесіда, аналіз шкільної документації.

Анкетування використовувалося в поєднанні з методом спостереження, для того щоб висновки були зроблені не лише на основі аналізу відповідей учнів, а й даних спостережень за їхньою діяльністю.

Анкетування проводилося за анкетною «Ставлення учнів до школи та класу» (див. додаток А). Його проведення мало на меті вивчення інформації, пов'язаної з різними аспектами особистісного розвитку учнів, їхнього ставлення до школи, себе й інших. Одержані результати дозволять сформулювати уявлення про характер відносин у класі.

В анкетуванні учнів, яке проводилося у вересні 2021 року, взяли участь 26 учнів.

На перше питання «Навчатися у школі мені: цікаво, нецікаво» 70% учнів обрали варіант «нецікаво», що свідчить про низьку мотивацію учнів до навчання, і необхідність удосконалити освітній процес, аби учні із задоволенням відвідували школу.

Друге питання «Чи любите ви свій клас?» стосується загальної інформації про стосунки у класі та настрої колективу учнів. На це питання всі опитані учні, обрали варіант «так». Такий результат свідчить про те, що учні класу є гарно згуртованим колективом.

Наступне питання «Чи є у вас друзі в класі?» спрямоване на визначення рівня дружніх відносин в класі. Усі учні обрали варіант «так», що свідчить про те, що учні класу дружні і кожен має в класі друга.

Четверте питання «Чи гарні відносини з товаришами в класі?». На це питання 80% учнів обрали варіант «так» і 20% учнів обрали варіант «ні». Що свідчить, про те, що не всі учні мають гарні відносини з однокласниками.

П'яте питання спрямоване на з'ясування рівня активності і різноманітності життя класу «Чи можна сказати, що твій клас живе різноманітними, насиченими цікавими подіями життям?». На це питання 70% учнів обрали відповідь «так», і 30 % обрали відповідь «ні». Це свідчить про те, що не всі учні класу активні і залучаються до спільної діяльності колективу.

Наступне питання спрямоване на визначення взаємозв'язків між вчителем та учнями: «Між твоїм класом і класним керівником існують гарні,

дружні відносини?». На це питання 100% опитаних учнів обрали варіант «так».

Сьоме питання «Чи згодний ти з тим, що учні твого класу є дружним, згуртованим колективом?». 20% учнів обрали варіант «ні», 80% обрали відповідь «так». Виявилося, що не всі учні класу вважають свій клас дружнім.

Відповіді учнів на останнє питання «Чи є в твоєму класі учні, які здатні завжди прийти на допомогу?» показали, що в класі учні завжди можуть розраховувати на підтримку і допомогу серед однокласників.

Аналіз результатів проведеного анкетування, отримані результати обробки анкет свідчать про те, що колектив класу дружній, живий, енергійний. Стосунки у класі між учнями товариські, приятельські. У стосунках між дітьми присутні співчуття, теплота, готовність прийти на допомогу. Всі учні класу люблять свій клас.

Також було проведено ще одне анкетування за анкетною «Робота в групах» (див. додаток Б). Воно здійснювалось із метою вивчення інформації, пов'язаної з різними аспектами групової роботи в класі, визначення рівня згуртованості учнів і навичок спільної діяльності в класі та групі.

Це анкетування учнів також проводилося у вересні 2021 року і в ньому взяли участь 22 учня.

На перше питання анкети «У нашій групі всі розпочаті справи доводяться до кінця?», 40 % учнів дали схвальну відповідь, оскільки вони впевнені, що всі початі справи в групі учасники можуть довести до кінця, і 60% обрали варіант «ні». Це свідчить про те, що учасники не всіх груп можуть реалізувати свої плани.

Друге питання «У нашій групі усі учні беруть активну участь у спільній справі?». 80 % опитаних учнів відповіли на це питання, обираючи варіант «так», решта (20 %) обрали варіант «ні». Ці показники свідчать, що не всі учні беруть активну участь під час кооперативної роботи.

Аналіз відповідей учнів на наступне питання «У нашій групі усі учні беруть участь у обговоренні завдання?» дає змогу переконатися в тому, що абсолютно всі учні які працюють в групі, беруть участь в обговоренні завдання.

Відповіді на наступне питання «У нашій групі усі відповідально відносяться до будь-яких доручень?» показали такі результати: 90% учнів обрали варіант «так», і 10 % обрали варіант «ні».

П'яте питання «У нашій групі наявна творчість при виконанні завдання?» спрямоване на дослідження можливості реалізації творчого потенціалу учнями під час групової роботи. Всі учні обрали варіант «так», що свідчить про можливість учнів реалізувати свій творчий потенціал у груповій роботі.

На наступне питання «У нашій групі можна дійти до спільної думки?» 20% учнів обрали варіант «ні» і 80% обрали варіант «так». Тобто, не завжди учні приходять до спільної думки, працюючи в команді.

На останнє питання «У нашій групі наявні взаємна допомога та підтримка?» всі учні обрали варіант «так», що свідчить про взаємодопомогу в колективі класу та конкретно в кожній групі.

Результати проведеного анкетування свідчать про те, що учні класу, працюючи в групах, не завжди легко знаходять спільне рішення і не завжди всі учні беруть активну участь у вирішенні завдань. Спостереження за роботою учнів показало, що не завжди всі справи доходять до кінця, але незважаючи на ці недоліки, діти активно розвиваються соціально, спілкуючись із однокласниками, навчаються взаємодіяти з усіма учнями класу, а не лише з товаришами. У результаті спільної праці всі учні можуть розраховувати на взаємну допомогу і підтримку, не лише під час колективної роботи а і поза цією діяльністю.

Також було проведено спостереження за груповою роботою учнів. На основі аналізу його результатів можна зробити наступні висновки. Переважна більшість учнів класу має достатній рівень навчальних досягнень.

Проте, потенціал цих учнів дуже високий, який потрібно розвивати. Колектив загалом можна назвати дружнім. Учні небайдуже ставляться до своїх однокласників, вони готові завжди прийти на допомогу товаришам. Вони вболівають за доручену справу, дорожать честю класу. Активні, із задоволенням виконують різні доручення, пов'язані не лише з навчанням. Більшість хлопців дуже рухливі, енергійні, займаються спортом, а дівчата ніжні і надають перевагу в вільний час малюванню, співам і танцям.

Поведінка учнів на уроці під час відповідей однокласників різна: деякі прагнуть виправити відповідь, прагнуть підказати, зайняті чимось стороннім, але з повагою ставляться до однокласників, і без дозволу вчителя не підказують і не перебивають.

Під час проведення індивідуальних бесід з учнями вдалося з'ясувати, що інтереси в учнів класу різні. Більшість учнів віддають перевагу різним комп'ютерним і телефонним іграм, дивляться відео різних блогерів в Ютубі. Переважна частина учнів захоплюються різними книгами, особливо енциклопедіями про тварин. Під час роботи в групах, учні активні, енергійні з легкістю розподіляють між собою ролі та обов'язки. Під час проведення експерименту на цьому етапі роботи від лідерів груп можна було почути такі вислови: «Зараз розподілимо обов'язки: Кирил – малює ілюстрації, Лера і Катя оформляють плакат, Тимур – переписує прислів'я та приказки на кольорових листочках», «Зараз порівну розділимо геометричні фігури, які потрібно нам намалювати і вирізати, а потім будемо спільно конструювати фігури». Однак спільного обговорення питання розподілу обов'язків учасників у групі не відбувалося.

Клас загалом дружній і постійних мікрогруп не існує, всі учні спокійно можуть спілкуватися один з одним. Учні всі різні за характером і темпераментом, але таким чином вони доповнюють один одного.

Також було здійснено аналіз шкільної документації з метою встановлення рівня навчальних досягнень учнів з таких навчальних дисциплін: ЯДС, математика, українська мова.

Таблиця 2.1.

**Рівень навчальних досягнень учнів 3-Г класу на початку
експериментального дослідження**

Навчальний предмет	Рівень навчальних досягнень (%)			
	Початковий	Середній	Достатній	Високий
Математика	13%	25%	40%	22%
Українська мова	16%	31%	38%	15%
ЯДС	13%	38%	40%	9%

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, що переважна більшість учнів мають середній та достатній рівень навчальних досягнень з цих навчальних предметів. Однак, значна кількість учнів мають початковий рівень навчання, що може свідчити про низьку мотивацію учнів до навчання. На нашу думку, необхідним є введення в освітній процес новітніх технологій, які сприятимуть підвищенню мотивації учнів з низьким рівнем навчальних досягнень та активізації їхньої діяльності під час уроків. На традиційних уроках учні мало спілкуються між собою, втрачається дружня атмосфера, комунікація, деякі учні просто відсиджуються, не активні. Тому варто використовувати такі форми і методи, які б допомогли подолати ці труднощі в навчанні. Саме тому виникла необхідність більш широкого використання кооперативних форм навчання на уроках в початковій школі.

2.1. Процес і результати експериментального дослідження кооперативного навчання учнів на уроках в початковій школі

Формувальний етап експериментального дослідження полягав у систематичному впровадженні в освітній процес завдань, що передбачають кооперативну взаємодію молодших школярів. Він проводився в 3-Г класі Чернігівської ЗОШ І ст. № 25 і мав на меті дослідити вплив використання кооперативного навчання на рівень навчальної мотивації учнів, рівень

навчальних досягнень учнів, покращення групової взаємодії молодших школярів, підвищення самооцінки.

Основними завданнями формувального експерименту було дослідити вплив використання кооперативних форм організації освітнього процесу на:

- навчальну мотивацію учнів;
- рівень навчальних досягнень учнів;
- сформованість навичок кооперативної взаємодії (здатність учнів розподіляти ролі, співпрацювати з однолітками, нести відповідальність за виконану роботу).

Під час уроків літературного читання та математики було впроваджено проєктний метод виготовлення лепбуку «Стежинами усної народної творчості» та проєкт «Робота із геометричним матеріалом» як узагальнення відповідних тем.

Таблиця 2.2.

Критерії спостереження за груповою діяльністю учнів

Емоційна атмосфера	<p><i>Підтримка групи:</i> мова або жести, які підтримують взаємодію та функції групи, які залучають інших, наприклад, кажучи «Це гарна пропозиція» або «Ви згодні?»</p> <p><i>Блокування контакту:</i> дитина в групі робить активну спробу заблокувати прогрес, відмовляючись брати участь або співпрацювати, кажучи, наприклад, «Я цього не буду робити» або висміюючи іншого учня.</p>
Участь у групі	<p><i>Усі активно задіяні та виконують завдання:</i> коли всі члени групи вносять свій внесок і активно слухають інших, і всі однаково задіяні в роботі, і взаємодія відбувається для виконання завдання.</p> <p><i>Усі задіяні та виконують завдання, деякі пасивні:</i> як вище, але один або деякі активно слухають, але не</p>

	<p>роблять жодного внеску.</p> <p><i>Деякі учні не працюють спільно:</i> деякі беруть участь у груповій взаємодії, але 1, 2 чи 3 дитини активно займаються чимось іншим, не пов'язаним із завданням.</p> <p><i>Не працює жоден з учнів, не виконують завдання.</i></p>
Діалог учень-учень	<p><i>Спільна дискусія:</i> діалог, під час якого члени групи беруть участь у розмові, метою якого є пояснення інших, обґрунтування, умови й результати.</p> <p><i>Організація та планування всередині групи:</i> говорити про групу, а не про завдання (наприклад, діти можуть обговорювати ролі в групі, як група має діяти тощо).</p> <p><i>Обмін інформацією:</i> обмін ідеями, думками, пропозиціями.</p> <p><i>Учні не йдуть на контакт, кожен сам по собі.</i></p>

На уроці з літературного читання учням було запропоновано виконати груповий проєкт: виготовлення лепбуку «Стежинками усної народної творчості».

Підготовку до виконання проєкту було розпочато на одному із уроків літературного читання. Нами було запропоновано учням створити книжку своїми руками, де учні змогли б зібрати твори різних жанрів усної народної творчості. Учні об'єдналися в групи, кожна з яких отримала завдання: знайти загадки, скоромовки, прислів'я та приказки, лічилки. Також дібрати до них ілюстрації. Колективно прийняли рішення, що кожна група буде робити одну сторінку леп буку: I група – скоромовки, II група – лічилки, III група – прислів'я та приказки.

Об'єднання учнів у групи здійснювалося шляхом врахування індивідуальних особливостей, тому ми самостійно групували учнів, враховуючи потенціал і можливості кожного учня.

Під час виконання групового проєкту у першій групі були такі показники:

Емоційна атмосфера: учні першої групи були дуже емоційні, панувала товариська атмосфера, учні підтримували ідеї один одного, врахували думку кожного із учасників групи.

Участь у групі: учні порівну розподілили між собою обов'язки, одні учні займалися ілюстраціями, інші оформлювати скоромовки. Всі учасники групи були активно залучені до виконання проєкту.

Діалог учень-учень: спілкувалися учні виключно з метою створення продукту, обмінювалися власними ідеями, висловлювали власну думку.

У другій групі ми спостерігали:

Емоційна атмосфера: блокування контакту, де деякі учні відмовлялися працювати спільно із однокласниками, одна учениця навіть пересіла за окрему парту, де працювала самостійно. Інші ж учні намагалися створювати проєкт, але атмосфера в групі була не дуже злагодженою, адже спостерігалось, що декілька лідерів групи брали на себе всі обов'язки, не даючи змоги іншим учням вільно висловлювати свою думку.

Участь у групі: деякі беруть участь у груповій взаємодії, 1 учень займався своїми справами, і ще одна учениця виконувала частину спільно роботи, але окремо від інших.

Діалог учень-учень: учні складно знаходили спільну мову, в групі були присутні мікроконфлікти, учням було складно розподілити обов'язки між членами групи.

Учасники третьої групи:

Емоційна атмосфера: учні підтримували один одного, панував справжній командний дух. Учні пропонували і вільно висловлювали свої ідеї.

Участь у групі: учні порівну розподілили між собою завдання, кожен учень старанно виконував відповідне доручення.

Діалог учень-учень: в групі була присутня спільна дискусія, абсолютно всі учні брали участь в обговоренні і рішенні відповідних завдань.

Однак, загалом кожна із груп старалася, була зацікавлена і вмотивована на виконання лепбуку.

Під час презентації результатів проєктної діяльності учні кожної групи виходила до дошки і показували створену сторінку лепбуку.

Отже, можемо підсумувати, що учні із великим задоволенням співпрацювали разом, схвально відгукувалися про кооперативну роботу і висловили прохання частіше використовувати таку форму роботи, що свідчить про зацікавленість учнів, мотивацію та гарну взаємодію між учнями. Тож можна зробити висновок, що кооперація є не лише ефективною, а й цікавою для учнів. Після групової роботи можна було почути вислови: «А коли ми ще будемо виконувати проєкти?», «Дуже гарна презентація!», «А можете нас сфотографувати разом із нашими проєктами і надіслати фото батькам?». Ці фрази свідчать про інтерес учнів, захоплення і бажання працювати спільно. Учні, які активно працювали над створенням проєкту, краще засвоїли та запам'ятали навчальний матеріал цієї теми, а також варто відзначити кінцевий продукт – лепбук, який учні можуть використовувати в подальшій освітній діяльності.

На уроці з математики учням було запропоновано виконати груповий проєкт «Робота із геометричним матеріалом».

Підготовка до виконання проєкту була заснована на тому, аби учні повторили навчальний матеріал з теми «Геометричні фігури» та взяли всі необхідні інструменти для геометричних креслень.

Об'єднання учнів у групи здійснювалося випадковим шляхом, де учні із торбинки обирали папірець, на якому була зображена геометрична фігура (коло, трикутник, квадрат). Таким чином утворилося три команди.

Під час виконання групового проєкту у першій групі такі показники:

Емоційна атмосфера: група працювала в позитивній атмосфері, від групи ми мали можливість чути такі вислови: «Це гарна пропозиція!», «Я з вами згоден» і т.д. Учень, який зазвичай на уроках не працює, під час кооперації був активний і співпрацював із іншими.

Участь у групі: всі учні були залучені до роботи, і самостійно обрали спікера групи.

Діалог учень-учень: учні обмінювалися ідеями, вільно висловлювали думки та пропозиції.

У другій групі ми спостерігали:

Емоційна атмосфера: була творчою, учні пропонували різні цікаві ідеї для створення проекту, було чути схвальні відгуки на різні пропозиції учнів щодо виконання завдання.

Участь у групі: один учень не брав активної участі в роботі, всі інші учні класу працювали активно і згуртовано.

Діалог учень-учень: учні підтримували один одного, допомагали, шукали компроміс.

Учасники третьої групи

Емоційна атмосфера: в групі відбувалося блокування контакту, деякі учні відмовлялись брати участь у роботі та співпрацювати та робили спроби висміювати інших. Інші учні виконували завдання, але переважно кожен сам собі.

Участь у групі: деякі учні пасивні, не роблять жодного внеску, інші працюють для створення певного продукту.

Діалог учень-учень: учні не йдуть на контакт, кожен сам по собі.

Однак, хоч і не всі учні брали активну участь, під час виконання цього проекту, але ми мали змогу спостерігати, як учні, які зазвичай мало активні на уроках і не проявляють ініціативу, під час виконання проекту працювали старанно та на відмінно.

Під час презентації результатів проєктної діяльності один учень-спікер представляв результати кооперативної роботи. Всі спікери вдало впоралися зі своїм завданням, висвітливши свої проєкти.

Отже, загалом під час кооперативної роботи була позитивна атмосфера в класі. Під час роботи в групах спостерігалось підвищення рівня навчальних досягнень учнів, які мають початковий та середній рівень навчальних

досягнень. Адже позитивний момент «змагань» між групами впливає на мотивацію. А тому учні, які зазвичай неактивні на звичайних традиційних уроках, намагаються взяти на себе відповідальність для виконання завдань, в них підвищується мотивація до навчання, та учні із високим рівнем навчальних досягнень, допомагають іншим учням, таким чином у групі панує підтримка, швидкий розподіл обов'язків, визначається актив групи. Наприкінці уроку учні висловлювали позитивні враження від уроку, а також оцінювали самостійно власну роботу. Учні позитивно ставились до такої роботи у класі. Школярі люблять творити та працювати спільно, тому, на нашу думку, кооперативне навчання в початковій школі має успіх.

Після виконання учнями групових проектів з ними було проведено бесіду, результати якої подано нижче.

На запитання: «Чи подобається вам працювати в групах і чому?» учні давали такі відповіді «Так, така робота дуже подобається. Адже в групах працювати легше, швидше і виходить красивіше», «Подобається. Всі працюють над одним завданням і це цікаво», «Є можливість висловлювати власні думки і вислуховувати думки інших», «Вся група висловлює думку, ми маємо можливість спілкуватися та обговорювати», «Ми вчимося так дружити». Такі відповіді дають можливість зробити висновок, що така форма навчання цікава для учнів тим, що в них є можливість спілкуватися та обмінюватися власними думками з тієї чи іншої теми.

На запитання «Що вам не подобається в такій роботі?» учні відповідали: «Буває, що хтось не дослухається до твоєї думки», «Не всі активно працюють», «Не завжди ми можемо прийти до спільної думки», «Один учень окремо від інших». Можемо зробити висновок, що головний недолік такої роботи в тому, що не завжди учні приходять до спільної думки.

Загалом, учні позитивно відгукувались про кооперативну роботу, а тому можна стверджувати, що така робота мотивує учнів до навчання, та розвиває.

Також було здійснено повторний аналіз шкільної документації з метою встановлення рівня навчальних досягнень учнів з курсу «Я досліджую світ», математики, української мови наприкінці експериментального дослідження. Порівняння одержаних результатів з результатами, отриманими на початку експериментального дослідження подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

**Різниця рівнів навчальних досягнень учнів 3-Г класу
на початку та наприкінці експериментального дослідження**

Навчальний предмет	Рівень навчальних досягнень (%)							
	Початковий		Середній		Достатній		Високий	
	КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ	КЕ	ФЕ
Математика	13%	10%	25%	24%	40%	44%	22%	22%
Українська мова	16%	13%	31%	28%	38%	40%	15%	19%
ЯДС	13%	9%	38%	35%	40%	40%	9%	16%

Де КЕ – результати, отримані під час констатувального експерименту, ФЕ – результати, отримані наприкінці формувального експерименту.

Отже, отримані результати дослідження, свідчать про те, що використання кооперативних форм навчання на різних уроках, сприяє підвищенню рівня навчальних досягнень учнів. Так, наприклад, підвищилися показники: відсоток учнів із початковим рівнем навчальних досягнень, став нижчий, а відсоток учнів із високим рівнем – вищий. Що свідчить, про ефективність використання кооперативної роботи в початкових класах.

Завдяки різноманітності та досвіду кооперативної роботи, учні мали більше інформації, краще запам'ятовують питання, які були обговорювали в групі. Також молодші школярі більш відповідально поставилися до розв'язання проблеми і переважна більшість була задоволена своєю участю в роботі команди.

Крім того, під час спостереження за груповою роботою учнів ми переконалися у низці переваг кооперативного навчання. Одна з

найважливіших переваг пов'язана з психологічними аспектами навчання, адже використання методів кооперативного навчання у класі допомагає молодшим школярам знизити рівень тривожності. Коли учні працюють у групах, вони не такі розгублені, стурбовані, вони відчувають підтримку інших учасників. Така робота у взаємодії допоможе учням стати більш впевненими у собі та своїх діях.

Також учні допомагали іншим учням. Адже кожен учень у кооперативному навчанні відповідає не тільки за власне розуміння, але і за розуміння матеріалу іншими учасниками групи. Підтримка молодших школярів один одного допомагає позбутися таких характеристик як сором'язливість та невпевненість у собі. Учні ділитися своїми знаннями та навичками з іншими.

Вони мали більші можливості слухати, говорити, обговорювати та висловлювати свою думку, що позитивно впливає на комунікативні навички.

Таким чином, кооперативне навчання має багато переваг, які сприяють процесу навчання: підвищення мотивації, самооцінки, розвиток різних компетенцій, сильніші учні – допомагають слабшим, підвищився рівень навчальних досягнень.

Разом з тим у процесі організації кооперативного навчання учнів можуть виникнути певні *труднощі (проблеми)*. Серед них педагоги виділяють наведені нижче і пропонують шляхи їх подолання.

1. Проблема: складний старт.

Рішення: планування. Завжди готуйте алгоритм для виконання загалом кооперативної роботи та конкретного завдання.

2. Проблема: низька продуктивність.

Рішення: використовуйте кооперативну роботу, не таку велику за тривалістю, а краще коротшу та частіше.

3. Проблема: не всі учасники активні.

Рішення: створити умови за яких кожен має можливість вільно висловлювати свою думку в групі. Або створіть з учнями список правил, яких повинні дотримуватися всі учасники.

4. Проблема: погане спілкування в групі.

Рішення: використовуйте різномані ігри, вправи на встановлення довірливих відносин і позитивної атмосфери в класі.

5. Проблема: поганий результат.

Рішення: використовуйте різні інтерактивні технології, методи які активізують діяльність учнів, а також різні інноваційні засоби навчання [47].

Під час проведення експериментального дослідження ми також зіткнулися з певними проблемами, як-от: відчуття втрати контролю над ситуацією, оскільки не можна одночасно уважно контролювати роботу всіх груп, а діти працюють спільно, тому в класі панує шум; недостатня концентрація уваги учнів на потрібній діяльності, зосередження на інших предметах; учні піддаються оцінці інших, їх здібностям, таким чином втрачається впевненість у своїх думках і діях.

Першу проблему, пов'язану із шумом у класі ми вирішили способом гри-змагання, при якій група, яка працює найтихіше, отримує додаткові бали-бонуси. Наступну проблему, пов'язану із концентрацією уваги ми вирішили шляхом застосування методів навчання, які активізують пізнавальну діяльність (дидактичні ігри, проблемний метод, метод проєктів і т.д.). Останню проблему було розв'язано шляхом створення правил роботи в групі, де кожен учень мав змогу висловлювати свою думку, а також шляхом доручення кожному учню відповідної ролі в кооперативній роботі.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, результатів експериментального дослідження та досвіду роботи вважаємо доцільним сформулювати наступні **методичні рекомендації щодо реалізації кооперативного навчання у роботі з молодшими школярами.**

1. Створіть позитивну і демократичну атмосферу в класі.

Використовуйте цікаві ігри та завдання, на уроках і перервах, які допоможуть учням познайомитись ближче один із одним і стати більш відкритими. Наприклад, можна запропонувати кожній групі придумати:

назву для групи, емблему, девіз, пісню, рекламний плакат і т.д. Це допоможе учням стати ближчими один до одного.

2. Моделюйте та заохочуйте у групах ввічливу, шанобливу поведінку по відношенню один до одного.

Використовуйте похвалу учнів за такі соціальні навички, як допомога іншим, компроміс, ввічливість тощо. Зміцнюйте довіру та сприяйте відкритому спілкуванню. Спостерігайте за проблемами, які можуть виникати в ході виконання роботи, і взагалі за будь-якими міжособистісними проблемами. Вирішувати конфлікт потрібно негайно, і лише потім продовжувати роботу. Відкрите, довірливе спілкування є ключовим в кооперативній роботі.

3. Попросіть учнів встановити власні основні правила.

Перш ніж розпочати кооперацію, запропонуйте молодшим школярам придумати «правила групи». Таким чином, учні можуть разом вирішити, як вони будуть працювати і спілкуватися один з одним. Ці правила стають своєрідною обіцянкою, яка притягує учнів до відповідальності та допомагає їм вирішувати конфлікти.

4. Проведіть «тестову» кооперацію.

Гарним способом переконатися, як об'єднувати молодших школярів в групи, кого з ким, який розмір і формат обрати є «тестовий режим кооперації». На різних уроках, при виконанні різних завдань можна спробувати експериментувати із групами. Це допоможе вчителю оцінити ефективність роботи груп, а також можливість вносити зміни та корективи в робочих групах. Також «тестовий режим кооперації» надає можливість педагогу використовувати різні методи навчання і обирати серед них найбільш ефективні.

5. Плануйте навчальні завдання та обирайте доцільну кількість учнів для кооперативної групи.

Групу зазвичай складають від двох до шести учнів. Хоча зазвичай педагоги використовують випадкове об'єднання в групи, учні все одно мають

бути на різних рівнях, змішаних за інтелектуальними здібностями та рівнем навчальних досягнень. Учитель також може врахувати інтереси чи здібності в певних предметних галузях, стать чи інші фактори, об'єднуючи учнів один з одним.

6. Вирішіть, як довго групи працюватимуть разом в одній групі.

Це може варіюватися від одного завдання і навіть до цілого навчального року. Бажано аби вчитель кожні місяць-два змінював склад груп, щоб кожен учень мав можливість попрацювати з більшою кількістю однокласників протягом семестру або року.

7. Встановіть чіткі цілі та мету для кожного завдання.

Ефективне кооперативне навчання передбачає досягнення конкретної освітньої мети, тому перш ніж почати виконувати завдання, краще визначити цілі та мету, щоб заощадити час під час виконання завдань.

8. Сплануйте облаштування кімнати для кооперативної роботи.

Розмістіть робочі місця так, щоб учні були досить близько один до одного, щоб обмінюватися матеріалами та ідеями. Обов'язково залиште собі місце, аби Ви мали змогу спостерігати у вільному доступі за роботою кожної групи.

9. Підготуйте роздатковий матеріал в необхідній кількості для кожної групи.

Роздаткові матеріали мають бути в достатній кількості, аби всі учасники кооперації могли одночасно їх використовувати, й не затримувати роботу в групах.

10. Визначте ролі членів групи.

Кожному учаснику групи слід доручити виконання обов'язків під час кооперації. Наприклад, можна використати такі посади: «дослідник» – знаходить і досліджує необхідні матеріали та інформацію; повертає матеріали після використання; відповідає за інвентаризацію; «договідач» – представляє результати групи всьому класу; «писар» – записує всі важливі рішення, внески, досягнення тощо; записує результати на дошці, коли

ділиться з усім класом; «секундант» – контролює час виконання завдань. Молодші школярі мають усвідомлювати відповідальність за свою роль, аби забезпечити продуктивну роботу групи під час взаємодії.

11. Тримайте групи середнього розміру.

Невеликим групам з трьох або менше осіб зазвичай не вистачає різноманітності і різних думок, а занадто великі групи створюють ситуацію, де безпосередню участь у процесі беруть не всі учасники. Ідеально підходить група помірною розміру з чотирьох або п'яти осіб.

12. Контролюйте та допомагайте в разі потреби.

Рухайтеся під час роботи між групами, для того, щоб переконатися, що всі учасники активно задіяні у своїх ролях і дотримуються правил поведінки у групах. За потреби втручайтеся, щоб сприяти позитивній взаємозалежності між членами групи. Часто хваліть групи, аби підвищити позитивну мотивацію до взаємодії.

13. Включіть різні методи активізації діяльності учнів.

Можна використовувати для організації кооперативної роботи, методи які активізують критичне мислення, креативність та інтелектуальну діяльність: лабораторні роботи, дебати, дискусії, проєкти, проблемне навчання і т.д.

14. Обов'язково оцініть роботу/продукт діяльності кожної групи.

Оцінки можуть бути озвучені на основі середньої продуктивності групи або зусиль виконання окремих членів під час виконання своїх обов'язків. У багатьох випадках кожна група вирішує, як вона демонструватиме свій продукт діяльності. Робота кожної групи оцінюється на основі її власних переваг, а не в порівнянні з результатами інших груп. Також можна було б відзначити групи, які були найтихішими, найшвидшими, акуратними, найкреативнішими тощо. Нехай навчальні групи оцінять, наскільки добре вони працювали разом, і обговорять, як вони можуть ще покращити своє функціонування та результативність.

15. Дозвольте групам створити невимушену атмосферу.

Під час вирішення складних завдань кооперативне навчання може стати джерелом підтримки. Групи часто використовують гумор і створюють більш невимушену атмосферу навчання, що сприяє позитивному навчанню та атмосфері в класі.

16. Використовуйте проблеми, пов'язані із реальним життям.

Замість того, щоб витратити багато часу на розробку якогось вигаданої проблеми, використовуйте випадки з повсякденного життя, які стануть в нагоді молодшим школярам у майбутньому.

17. Використовуйте дошку.

Групова робота вимагає спільного «мозкового штурму». Можна повісити в кімнаті папір для плакатів і попросити різні групи учнів додати свої ідеї за допомогою наліпок, кожна команда починатиме перед іншим аркушем паперу.

18. Остерігайтеся «групового мислення».

Іноді групова гармонія може подолати необхідність більш критичних поглядів. Деякі дослідження показують, що групи віддавали перевагу більш впевненим членам. Зміна груп може допомогти подолати цю проблему.

19. Ціннісна різноманітність.

Спільне навчання покладається на певну участь. Щоб це спрацювало, учні повинні поважати та цінувати точки зору один одного. Наприклад, обговорення в класі може підкреслити необхідність різних точок зору. Створіть середовище в класі, яке спонукає до самостійного мислення. Вчити учнів цінності множинності в думках. Ви можете навести історичні чи соціальні приклади, коли люди, працюючи разом, могли знайти складні рішення.

Кооперативна робота в початковій школі не завжди одразу легко запроваджується. Важливо, щоб усі члени команди розуміли один одного, вносили щось своє у роботу та знаходили компроміси для досягнення гарного результату.

Висновки до другого розділу

З метою визначення сучасного стану кооперативного навчання у практиці початкової школи було проведено констатувальний експеримент. Проведене анкетування учнів, спостереження за їхньою роботою дозволило з'ясувати ставлення учнів початкової школи до кооперативного навчання, їхню готовність брати в ньому участь. Результати проведених анкетування і спостережень дозволяють зробити висновок, що учні класу з задоволенням працюють в групах, однак не завжди знаходять спільне рішення. Також не завжди всі учні групи беруть участь у груповій роботі, раціонально розподіляють обов'язки, повністю виконують завдання. На основі аналізу шкільної документації зроблено висновки про рівень навчальних досягнень учнів з математики, української мови, курсу «Я досліджую світ», виявлено переважання низького рівня навчальних досягнень.

Описано процес і результати впровадження формувального етапу експериментального дослідження, який полягав у впровадженні кооперативних форм навчання в освітній процес початкової школи. На уроках було використано різні кооперативні форми роботи: проблемні методи, дидактичні ігри, проєкти «Стежинами усної народної творчості» та «Робота з геометричним матеріалом».

Результати порівняльного аналізу навчальних досягнень молодших школярів свідчать про підвищення рівня навчальних досягнень в учнів 3-Г класу. В учнів спостерігається підвищення мотивації до навчання, учні стають впевненішими у своїх силах, зникає тривога. Також ми можемо стверджувати що в учнів розвиваються соціальні навички, адже школярі вчаться взаємодіяти один з одним, встановлювати контакти. Спостерігається підвищення навчальних досягнень, формування навичок кооперації, зростає активність пасивних учнів.

Також описано труднощі, які можуть виникнути у вчителя під час пералізації кооперативного навчання і можливі шляхи їх подолання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації щодо реалізації кооперативного навчання у роботі з молодшими школярами.

Отже, одержані результати підтверджують ефективність використання кооперативних форм навчання на уроках в початковій школі.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-експериментальне дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми обґрунтовано внесення змін в освітній процес з метою подолання існуючих недоліків. Однією із таких змін є включення альтернативних підходів і методологій, таких як кооперативне навчання. «Основна мета кооперативного навчання – звести до мінімуму пасивне перебування дітей на уроці, розкрити творчий потенціал кожного учня і розвивати його [23, с.169]». Більшість учених визначають кооперативне навчання як форму організації навчання, за якої учні співпрацюють у невеликих групах для досягнення спільної мети. Нами було проаналізовано теоретичні аспекти кооперативного навчання, його типи та принципи організації.

Реалізація кооперативного навчання в початковій школі має певні особливості. Тому в роботі велику увагу приділено особливостям методичної організації кооперативної роботи молодших школярів. А саме: дослідили три етапи організації кооперації, детально описали обсяг роботи, яку має виконати вчитель та учні на окремому етапі, дібрали та проаналізували методи, які варто застосовувати вчителю під час кооперативної взаємодії учнів (проблемний метод, метод проєктів, дидактичні ігри та інші.).

2. Світова пандемія, впровадження дистанційного навчання, під час якого учні здебільшого слухають розповідь або пояснення вчителя і позбавлені можливості працювати в групах, зумовили пошук та аналіз можливостей використання кооперативного навчання молодших школярів в режимі онлайн. Проаналізовано переваги й недоліки кооперативного навчання в режимі «онлайн», особливості добору інструментів, які допоможуть учителю організувати роботу в групах навіть дистанційно.

3. Здійснено експериментальне дослідження сучасного стану кооперативного навчання в початковій школі. Результати цього дослідження

показали, що не всі молодші школярі вміють співпрацювати в групах, брати на себе відповідальність, відстоювати свою точку зору, дослухатися до інших, знаходити спільне рішення. Це зумовило більш активне використання кооперативного навчання в сучасній початковій освіті.

4. Проведено формувальний етап експериментального дослідження, який передбачав систематичне впровадження в освітній процес завдань, які передбачали групову взаємодію учнів початкових класів. Аналіз його результатів підтвердив ефективність реалізації кооперативного навчання на уроках в початковій школі. Встановлено, що його використання сприяє підвищенню навчальної мотивації учнів рівня навчальних досягнень; розвитку вміння співпрацювати, брати на себе відповідальність, ділитися своїми думками та допомагати один одному; розвитку комунікативних навичок, створенню загальної позитивної атмосфери в класі.

Також проаналізовано труднощі (проблеми), які можуть виникнути в процесі кооперативного навчання молодших школярів, та запропонували можливі шляхи їх розв'язання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, результатів експериментального дослідження та досвіду роботи було сформульовано методичні рекомендації для ефективно організації кооперативного навчання в початковій школі.

Отже, мети роботи досягнуто, поставлені завдання виконано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акпинар Л.Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навч. посіб. Київ: Слово, 2014. 288 с.
2. Андрієвський Б. Педагогічні аспекти сучасної початкової школи. *Початкова школа*. 2017. № 4. С. 3-4.
3. Артисюк І. Застосування методу проєктів у початковій школі. *Початкова школа*. 2011. № 27. С. 3-4.
4. Артюшина М. В. Групова згуртованість, організованість і спрацьованість команди. *Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі*: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2007. С. 261-283.
5. Байда М. В. Психолого-педагогічні аспекти кооперативного навчання як творчої групової діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. С. 156-160.
6. Байда М. В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до реалізації технологій кооперативного навчання у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04/ Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2016. 20 с.
7. Бален М.В. Інтерактивні технології як засіб розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості в умовах школи культури здоров'я. *Початкове навчання та виховання*. 2008. № 22-24. С. 2-18.
8. Балютіна К. Актуальні проблеми початкової школи і шляхи їх вирішення. *Початкова школа*. 2018. № 8. С. 50-54.
9. Барановська І. Початкова школа в контексті формування компетентностей. *Початкова школа*. 2011. №7. С. 4-7.
10. Бурлаєва Л. Ф. Інтерактивні технології в таблицях. *Управління школою*. 2005. № 16-18. С. 49-55.

- 11.Ващенко О. Метод проектів і кооперативне навчання як засіб оптимізації вищої освіти. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 35-37.
- 12.Волошина І.В. Креативне навчання на уроках математики. *Формування та розвиток інтелектуально-творчого потенціалу інноваційної особистості*. 2011. № 31. С. 3-14.
- 13.Ворон М. Методична робота в умовах кооперативного навчання. *Підручник для Директора: Журнал управлінської компетентності*. 2006. № 5. С. 59-69.
- 14.Державний стандарт початкової загальної освіти. Київ, 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standarturochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 13.07.2021).
- 15.Дженджеро О. Кооперативне навчання в системі розвитку комунікативних умінь школярів. *Дивослово*. 2009. №6. С. 2-4.
- 16.Зайченко О.Л. Творчі здібності молодших школярів: корекція та розвиток. *Психолог*. 2014. № 20. С. 12-20.
- 17.Ілліна О. В. Проблема умінь, необхідних для організаторської діяльності вчителя в історії педагогічної думки. *Вісник*. 2005. № 24. С. 63-66.
- 18.Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели. *Наука*. № 12. 1997. 223 с.
- 19.Кондратенко Л.О. Психологія первинної шкільної неуспішності: монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 488 с.
- 20.Кондратюк О.М. Інтерактивні методи навчання у початковій школі. *Шкільний світ*. 2011. №23. 104 с.
- 21.Концепція Нової української школи. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення: 04.09.2021)
- 22.Кочубей Ю.М. Кооперативне навчання як засіб розвитку креативності молодших школярів. *Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International*

- Scientific and Theoretical Conference*. Kraków, Republic of Poland: NGO European Scientific Platform. Vol. 2. 2021. P. 79-81.
23. Кочубей Ю.М. Сутність, ознаки та особливості кооперативного навчання. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*. Pisa, Italian Republic: NGO European Scientific Platform. Vol. 3. 2021. P. 169-171.
24. Кошманова Т. С. Розвиток педагогічної освіти у США. *Світ*. 1999. № 16 488 с.
25. Кругла А.Д. Уроки читання, рідної мови, математики у 2 класі з використанням інтерактивних технологій. *Початкове навчання та виховання*. 2008. № 1. С. 6-10.
26. Курська Н. Інтерактивні технології кооперативного навчання. *Освіта. Технікуми. Коледжі*. 2008. №2. С. 63-64.
27. Лимар Ю. М., Непоп Ю. М. Організація групової та парної роботи учнів початкової школи. *Сучасні інновації у сфері педагогіки та психології* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листопада-1 грудня 2018 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. С. 26-28.
28. Лимар Ю.М., Чекан Ю.М. Нові професійні ролі вчителя в умовах Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*: зб. наук. праць. Вип. 15. Т. 2. Одеса, 2019. С. 82-85.
29. Мальований Ю. І. *Форми навчання в школі: кн. для вчителя*. Київ, 1992. 160 с.
30. Міненок А., Кошель А., Станова А. Сучасні виклики організації освітнього простору на засадах інноваційності. *ЛОГОΣ*: збірник наукових праць. 2021. С. 87-89.

31. МОН оновило свідоцтва досягнень для 1-2 і 3-4 класів. 2021. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-onovylo-svidotstva-dosyagnen-dlya-1-2-i-3-4-klasiv-dyvitsya-dokumenty/> (дата звернення: 14.08.2021).
32. Моцик Н.Д. Інтерактивне навчання на уроках математики в початкових класах. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. № 8. С. 299-303.
33. Нор К. Ф. Технологічний підхід до підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Миколаїв : МДУ, 2003. С. 140-145.*
34. Основи соціальної психології : навч. посіб. / О.А. Донченко, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко та ін.; Київ: Міленіум, 2008. 495 с.
35. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. Київ, 2004. 192с.
36. Пометун О. Як ефективно організувати кооперативне навчання учнів на уроках. *Історія і суспільствознавство в шк. України: теорія та методика навчання*. 2015. №3. С. 2-5.
37. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 6-10.
38. Саркісова О. Ю. Групова самостійна робота студентів: Гуманізація навчально-виховного процесу: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2007. С. 483-503.
39. Сіренко В.В. Психоемоційний вплив ранкових зустрічей на молодших школярів у Новій українській школі. *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка, 14 грудня 2018 року. Кременчук: Методичний кабінет, 2018. С. 57-59.
40. Стрілець С. І. Інноваційні технології і методи навчання у вищій освіті: проблеми та перспективи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів. 2011. № 90. С. 204-209.

41. Сулова Т.І. Особливості використання інтерактивних методів навчання молодших школярів. *Початкова освіта*. 2016. № 20. С. 4-29.
42. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 класи. К.: Т.Д. «Освіта-Центр+», 2018. 240 с.
43. Уваров А.Ю. Кооперация в обучении: групповая работа. *Учитель и ученик; возможность диалога и понимания*. 2002. № 2. С. 69-80.
44. 10 Collaborative Learning Strategies for Online Teachers. *The Teachfloor Blog*: веб-сайт. URL: <https://blog.teachfloor.com/10-collaborative-learning-strategies-for-online-teachers/>. (Дата звернення:18.03.2021)
45. CH. 7 COOPERATIVE LEARNING. *Granite State College*: веб-сайт. URL:<https://granite.pressbooks.pub/teachingdiverselearners/chapter/cooperative-learning-2/>. (Дата звернення:18.03.2021)
46. Collaborer à distance en formation – Modèles. *Thot Cursus*: веб-сайт. URL: <https://fr.cursus.edu/21656/collaborer-a-distance-en-formation-modeles>. (Дата звернення:28.05.2021)
47. Deutsch, M. Cooperation and trust: Some theoretical notes. *Lincoln, NE: University of Nebraska Press*. 1962. P. 275-319.
48. Green, Norm und Green, Kathy. Kooperatives Lernen im Klassenraum und im Kollegium. *Ein Trainingsbuch*. № 14. 2005. P. 76-78
49. Johnson, D. W. Social interdependence: The interrelationships among theory, research, and practice. *American Psychologist*. 2003. P. 931-945.
50. Johnson, D., G. Maruyama, R. Johnson, D. Nelson, and L. Skon. Effects of Cooperative, Competitive, and Individualistic Goal Structures on Achievement: A Meta-analysis. *Psychological Bulletin*. № 89. 1981. P. 47-62.
51. Kohn, A. Resistance to Cooperative Learning. Making Sense of its Deletion and Dilution. *Journal of Education*. №174 (2).1992. P. 38-56.
52. Kooperatives Lernen: mehr als Gruppenarbeit. URL: <https://magazin.sofatutor.com/lehrer/kooperatives-lernen/> (Дата звернення:23.06.2021).

53. Lewin, K. Frontiers in Group Dynamics. *Human Relations*. № 1 (5). 1947. P. 5-41.
54. Miel, A. and Associates. Cooperative Procedures in Learning. *New York: Teachers' College Press*. №17. 1952. P. 48-51.
55. Moreno, J. Who Shall Survive? *A New Approach to the Problem of Human Interrelations*. № 35. 1934. P. 28-41.
56. Qin, Z., D. Johnson, and R. Johnson. Cooperative Versus Competitive Efforts and Problem Solving. *Review of Educational Research*. № 65 (2). 1995. P. 129-143.
57. Rollfördelning i Kooperativt Lärande. *Pedagog Malmö*: веб-сайт. URL: <https://pedagog.malmo.se/2015/04/21/rollfordelning-i-kooperativt-larande/>.
(Дата звернення: 14.04.2021)
58. Sharan, S., and Y. Sharan. Expanding Cooperative Learning Through Group Investigation. *New York: Teacher's College Press*. №22. 1992. S.143-156
59. Slavin, R. Cooperative Learning and Achievement: Theory and Research. *In Handbook of Psychology*. № 71. 2013. P. 99-112.
60. Slavin, R. Cooperative Learning and Student Achievement. *In School and Classroom Organization*. №34. 1989. P. 129-156.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Ставлення учнів до школи та класу»

1. *Навчатися у школі мені:*

А. цікаво

Б. нецікаво

2. *Чи любите ви свій клас?*

А. так

Б. ні

3. *Чи є у вас друзі в класі?*

А. є

Б. немає

4. *Чи гарні відносини з товаришами в класі?*

А. так

Б. ні

5. *Чи можна сказати, що твій клас живе різноманітними, насиченими цікавими подіями життям?*

А. так

Б. ні

6. *Між твоїм класом і класним керівником існують гарні, дружні відносини?*

А. так

Б. ні

7. *Чи згодний ти з тим, що учні твого класу є дружним, згуртованим колективом?*

А. так

Б. ні

8. *Чи є в твоєму класі учні, які здатні завжди прийти на допомогу?*

А. так

Б. ні

Додаток Б

Анкета «Робота в групах»

1. *У нашій групі усі розпочаті справи доводяться до кінця.*
  - A. Так
  - Б. Ні
2. *У нашій групі усі учні беруть активну участь у спільній справі.*
  - A. Так
  - Б. Ні
3. *У нашій групі усі учні беруть участь у обговоренні завдання.*
  - A. Так
  - Б. Ні
4. *У нашій групі усі відповідально відносяться до будь-яких доручень.*
  - A. Так
  - Б. Ні
5. *У нашій групі наявна творчість при виконанні завдання.*
  - A. Так
  - Б. Ні
6. *У нашій групі можна дійти до спільної думки.*
  - A. Так
  - Б. Ні
7. *У нашій групі наявні взаємна допомога та підтримка*
  - A. Так
  - Б. Ні

Додаток В

Проект «Стежинками усної народної творчості»

Урок: Літературне читання.

Груповий проєкт: виготовлення леп буку.

Тип проєкту: творчий.

Учасники: учні 3-Г класу.

Форма: кооперативна робота.

За основною діяльністю: дослідницько-пошуковий.

Тема. «Стежинками усної народної творчості».

Мета: створення продукту творчої діяльності лепбуку на тему «Стежинками усної народної творчості»; удосконалювати діалогічне мовлення; формувати передумови пошукової діяльності, інтелектуальної ініціативи, позитивного настрою на організовану навчальну діяльність; розвиток в учнів соціальних навичок спілкування та групової взаємодії, розвиток критичного мислення, розвиток творчих здібностей учнів; виховувати естетичні почуття при знайомстві із зразками усної народної творчості; виховання поважного ставлення один до одного, виховувати любов до творів усної народної творчості.

Обладнання: ватман, кольоровий папір, ножиці, клей, ілюстрації, мультимедійне забезпечення.

Хід роботи

План виконання проєкту:

I. Мотивація значущості проєктної діяльності з даної теми

На даному етапі дослідницької роботи, ми з учнями узагальнили знання з усної народної творчості, повторили вивчені жанри фольклору. А також знайомились із темою нашого проєкту: «Стежинками усної народної творчості».

II. Обговорення ідеї, щодо вирішення проблеми та її представлення

На другому етапі нашої роботи, учні активно почали пропонувати способи вирішення цього завдання. Деякі пропонували щоб кожна групка створювала власний лепбук, дехто пропонував розподілити лепбук на частинки між групами, аби кожна група виконувала конкретне завдання. Але шляхом голосування, дійшли висновку, що I група буде створювати сторінку лепбуку про загадки, II – про скоромовки, III – про прислів'я та приказки, IV – про лічилки.

III. Вивчення джерел потрібної інформації

На цьому етапі роботи, ми з учнями поговорили, щодо способів пошуку необхідної інформації: інтернет-джерела, книжки, газети, довідники, журнали і т.д..

IV. Об'єднання у творчі групи, розподіл обов'язків між учасниками

Спосіб об'єднання в групи: учитель самостійно об'єднував у групи, враховуючи індивідуальні особливості.

V. Вивчення та аналіз зібраної інформації

Удома учні або самостійно, або з допомогою дорослих шукали, кожен відповідно до своєї теми інформацію, твори різних жанрів, ілюстрації, розмальовки. Деякі учні друкували, деякі переписували та оформлювали на листочках.

VI. Оформлення колективної роботи

На цьому етапі учні спочатку демонстрували зібраний матеріал в класі; проектували сторінки лепбуку, виготовляли чернетки лепбуку і оформлювали його.

VII. Презентація матеріалів проекту

На останньому етапі кожна групка учнів презентували свої нароби та спільно з учнями провели рефлексію, здійснили аналіз та самоаналіз роботи учасників проекту.

Додаток Г

Проект «Основні геометричні фігури»

Урок: Математика.

Тип проекту: творчий.

Учасники: учні 3-Г класу.

Форма: кооперативна робота.

За основною діяльністю: дослідницько-пошуковий.

Тема: «Основні геометричні фігури».

Мета: закріпити знання учнів про основні геометричні фігури, навчити учнів розпізнати геометричні фігури на практиці, розвивати критичне мислення, навички взаємодії, виховувати поважливе ставлення один до одного.

Обладнання: групові картки, кольоровий папір, ножиці, лінійка, циркуль, клей, ватман.

План виконання проекту:

I. Мотивація значущості проектної діяльності з даної теми

На даному етапі роботи, ми з учнями актуалізували знання з теми «Геометричні фігури», згадали правила, повторили частини фігур.

II. Об'єднання у творчі групи, розподіл обов'язків між учасниками

Далі, об'єднали учнів у групи, за допомогою різних геометричних фігур. В мішечок поклали 3 види геометричних фігур: коло, трикутник, чотирикутник. Звідти учні тягнули по одній геометричній фігурі, і проходили до парт, на яких були відповідні наліпки геометричної фігури.

III. Оформлення колективної роботи

Кожна група отримала всі інструменти та матеріали, необхідні для роботи.

Їх завданням було створити зображення на ватмані, яке складається з чотирьох основних геометричних фігур різних розмірів (квадрат, прямокутник, трикутник, коло). Учні мали змогу використовувати конкретні геометричні фігури не один раз, а декілька.

Учні на кольоровому папері вирізали основні геометричні фігури різних розмірів та різного кольору, а потім оформлювали зображення і наклеювали його на ватман.

IV. Презентація матеріалів проєкту

У кінці уроку ми разом оцінили роботу кожної групи, відмітили групи які працювали найтихіше, найшвидше, найкреативніше та найбільш згуртовану. Потім поговорили про те, що створила кожна група, та провели самооцінювання роботи в групах.